До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05
у Національній академії внутрішніх справ
вул. Солом'янська, 1. м. Київ, 03035

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, доцента, старшого наукового співробітника Рогатюка Ігоря Володимировича на дисертацію Теплицького Броніслава Броніславовича на тему «Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

За останні два десятиріччя людство здійснило величезний стрибок у галузі інформаційних технологій, які глибоко вкоренилися у повсякденне життя суспільства. Переважна більшість людей вже не уявляє своє життя без різноманітних надбань науково-технічного прогресу, а всесвітня мережа інтернет стала для багатьох основним засобом навчання, спілкування та навіть ділової активності. Однак правопорушники так само поступово розпочали використовувати інформаційно-технічний прогрес у свої власних злочинних цілях, свідченням чого є ціла низка кримінальних правопорушень, що поступово трансформувалися і стали скоюватися вже не в реальному світі, а у віртуальній мережі.

Розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку ускладнюються тим, що органам розслідування важко виявити та зафіксувати сліди, які залишаються після їх вчинення, оскільки досвідчені злочинці залишають за собою невелику їх кількість. Щоб вирахувати «хакерів» і затримати, потрібна допомога провайдерів і обмін технічною інформацією з їх закордонними партнерами та міжнародними правоохоронними органами.

Криміналістична особливість кіберзлочинів характеризується тим, що їх виявлення та розслідування неможливе без застосування та використання належного техніко-криміналістичного забезпечення. Це пов'язано з необхідністю відшукування, фіксування, вилучення та збирання доказів в електронній формі.

На мою думку, **актуальність теми даного дослідження** не викликає сумнівів, адже воно зумовлено потребами не лише теоретичного осмислення важливої наукової проблеми, а й вимогами практики з розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Без перебільшення можна сказати, що взявшись за дослідження цієї проблеми, дисертант

питань. З цих міркувань є підстави для твердження, що обрана для дослідження автором тема має комплексний і пріоритетний характер, важливе теоретичне та прикладне значення, а отже, й беззаперечно високий рівень ***актуальності***.

Не правильним було б стверджувати, що зазначеним питанням до сьогодні не надавалося значення вітчизняними й зарубіжними науковцями, фахівцями в галузі криміналістики, кримінального процесу, судової експертизи, що за даною тематикою не було здійснено наукових досліджень в Україні та за її межами, зокрема, й на дисертаційному чи іншому монографічному рівні. На вагомий науковий внесок попередників і в їхньому числі тих, хто цілеспрямовано досліджував ці питання, звертає увагу дисертант, з повагою і пошаною називає їхні імена, розповідає про їхні досягнення і додає до них свою частку наукового доробку.

У опонента ***теоретичне значення*** даної наукової праці і ***практична спрямованість*** отриманих дисертантом результатів не викликає сумнівів.

Здійснене наукове дослідження має ***зв'язок з відповідними науковими програмами, планами, темами*** і це полягає в тому, що воно виконано відповідно до положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України № 5/2015), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 287/2015), Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 1023-р), Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки (рішення Вченої ради НАВС від 26 грудня 2017 р. (протокол № 28/1). Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради НАВС 22 грудня 2015 р. (протокол № 23).

Мета даного наукового дослідження відповідає його предмету та правильно й достатньо повно розкривається у поставлених дисертантом *завданнях*. Правильним по суті слід вважати й визначені самим дисертантом *об'єкт і предмет* дослідження, а уміло застосовані ним під час наукової розвідки загальнонаукові й спеціальні методи дали змогу отримати результати і належним чином їх обґрунтувати.

Емпірична база даного дослідження є цілком репрезентативною і достатньою для того, щоб стверджувати про об'єктивність і доведеність зроблених висновків. На це вказує використання дисертантом в обґрунтування окремих і найбільш важливих положень дослідження результатів вивчення й аналізу низки нормативно-правових джерел і наукової літератури, в яких аналізуються питання розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, узагальнення даних

анкетування **180 слідчих, 350 судових експертів** з Вінницької, Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Львівської, Одеської, Рівненської, Чернівецької областей та м. Києва; слідча й експертна практика (зокрема, досвід роботи автора в експертних підрозділах МВС України); статистичні й аналітичні матеріали Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України, Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України за 2016–2021 роки.

Ступінь обґрунтованості та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, що сформульовані в дисертації та авторефераті, визначається такими обставинами. Насамперед, дисертант вивчив та проаналізував значний масив наукових джерел як загальнотеоретичного, так і спеціального характеру, нормативних документів (загалом – 202), які стосуються тематики дослідження. Під час викладення матеріалу цієї праці використано об'єктивну критику і тактовно виважений науковий стиль полеміки, зрозумілу мову авторських висловлювань, що вказує на вдало обрану методику дослідження й раціональне використання загальнонаукових та спеціальних методів пізнання.

Достовірність одержаних наукових результатів обумовлена й тим, що сформульовані дисертантом нові положення та його власні висновки не суперечать усталеним, апробованим науковим положенням, які визнані сучасною наукою криміналістикою та кримінальним процесуальним правом.

Основні результати дослідження **достатньо повно й належним чином відображені** у **10** наукових публікаціях, зокрема, в **шести** статях у наукових журналах та збірниках наукових праць, визначених МОН України як фахові видання з юридичних наук, з яких одна в періодичному виданні іншої держави, та у чотирьох тезах доповідей за результатами участі дисертанта в науково-практичних міжнародних, всеукраїнських і відомчих конференціях, круглих столах, семінарах, а також у науково-практичному посібнику. Все це дає підстави для висновку про належний рівень обґрунтованості основних положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їхню достатню за кількістю та змістовним наповненням репрезентативність, що свідчить про належний науковий рівень даного дослідження, яке за своїм змістом і рівнем розгляду наукових проблем відповідає вимогам, що висуваються до кандидатських дисертацій.

Дана дисертація вирізняється певною **науковою новизною,** оскільки в ній вперше у вітчизняній науці розкрито цілісно в окремому монографічному виданні питання теоретичних, правових і практичних засад техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. У дисертації обґрунтовується низка нових теоретичних положень і висновків, які розширюють уявлення та визначають перспективи розвитку досліджуваних проблем.

Можна погодитись із авторською оцінкою і визнати, що дисертантом вперше: запропоновано **визначення техніко-криміналістичних засобів розслідування злочинів у сфері** використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку як системи спеціально виготовлених або пристосованих приладів, пристроїв, пристосувань, інструментів, матеріалів, інформаційних пошукових, ідентифікаційних та інших систем, а також криміналістичних технологій їх застосування з метою виявлення, фіксації, вилучення, дослідження, обліку, аналізу та оцінки електронних/віртуальних слідів злочину та інших речових доказів, а також здійснення інших дій з виявлення, розслідування та попередження злочинів; визначено місце експертизи комп'ютерної техніки та програмних продуктів у системі судових експертиз під час розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку і виділено її самостійні підвиди; запропоновано **три основних види об'єктів** дослідження цієї експертизи: апаратні об'єкти, програмні об'єкти, інформаційні об'єкти; рекомендовано алгоритм проведення підготовчих заходів під час призначення експертизи; **узагальнено типові помилки при призначенні експертизи** комп'ютерної техніки та програмних продуктів, з класифікацією їх щодо якості і кількості поданих на дослідження об'єктів, процесуальних питань винесення постанов (ухвал) про призначення експертизи.

Певну новизну мають результати, які вказують на удосконалення поняття техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку шляхом включення до нього сукупності техніко-криміналістичних засобів та прийомів їх застосування, діяльності суб'єктів щодо створення належних умов для використання зазначених засобів на практиці, і систему наукових положень, спрямованих на реалізацію практичних завдань із застосування криміналістичної техніки; видів техніко-криміналістичних засобів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку шляхом наведення їх класифікації; організаційно-тактичних положень застосування техніко-криміналістичних засобів при проведенні огляду, обшуку, допиту у кримінальних провадженнях щодо злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, а саме відповідні заходи слідчого на підготовчому та робочому етапах слідчої дії; правила виявлення, фіксації, вилучення комп'ютерної інформації при огляді і обшуку; визначення типових запитань при допиті і залучення до його підготовки і проведення відповідних спеціалістів та ін.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути з успіхом використані, а окремі з них вже на даний час

використовуються, **що підтверджено відповідними актами впровадження**, у законотворчій і практичній діяльності та в освітньому процесі.

Структура й обсяг дисертації і визначені дисертантом назви розділів та підрозділів відповідають темі й поставленим завданням даного дослідження, відображають його логіку та послідовність здійсненого пошуку, спрямованість на досягнення поставленої мети, забезпечують його цілісність і завершеність. Дослідження складається із анотації, вступу, трьох розділів, які вміщують дев'ять підрозділів, висновків, списку **202** використаних джерел та додатків.

Оцінка змісту дисертації. Дисертантом опрацьовано й висвітлено комплекс питань щодо поняття, змісту і суб'єктів техніко-криміналістичного забезпечення; поняття та видів техніко-криміналістичних засобів, що застосовуються під час розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку; особливостей застосування техніко-криміналістичних засобів при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, у тому числі негласних, під час розслідування відповідних злочинів. Важливе науково-практичне значення має розкриття видів та можливості судових експертиз під час розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, зокрема експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів та експертизи телекомунікаційних систем і засобів, а також оцінки та використання результатів судових експертиз.

Коротко зупинюсь на ключових і важливих для розуміння сутності проблеми положеннях, які складають зміст окремих розділів дисертації.

Розділ 1. «Теоретичні основи дослідження техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» складається з трьох підрозділів, перший з яких присвячено стану наукових досліджень проблем. Зміст даного підрозділу є своєрідним вступом до розкриття проблеми і це закономірно, адже саме діяльність з розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку викликала практичну потребу комплексного розроблення відповідного техніко-криміналістичного забезпечення. В аспекті предмета даного дисертаційного дослідження здійснено огляд стану наукової розробленості та законодавчої регламентації проблем техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, показано незначний спектр проведених досліджень з цієї тематики за різними галузевими спеціальностями. Наукові праці, в яких розглядалися питання протидії комп'ютерній злочинності згруповано на ті, в яких досліджено: кримінально-правова кваліфікація відповідних діянь; процесуальний порядок їх

розслідування; проблеми адміністративно-правової відповідальності; окремі питання криміналістичного спрямування. Серед проаналізованих видань переважають монографічні та науково-практичні праці, в яких питання кримінально-правової кваліфікації та розслідування комп'ютерних злочинів розглядаються комплексно.

У підрозділі 1.2. **«Поняття, зміст і суб'єкти техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку»** дисертантом здійснено ґрунтовний аналіз складових техніко-криміналістичного забезпечення як комплексної організаційно-функціональної системи, що спрямована на збирання і дослідження криміналістично значущої інформації, та реалізує свої можливості шляхом застосування техніко-криміналістичних методів і засобів. Дисертант правильно зазначає, що зміст техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку утворюють мета й окремі завдання, реалізація яких спрямована на підвищення ефективності проведення досудового розслідування у відповідній категорії кримінальних проваджень.

Досліджуючи мету техніко-криміналістичного забезпечення злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, до неї віднесено: виявлення, отримання, фіксацію, вилучення, збереження носіїв криміналістичної (оперативно) значущої інформації; діагностику (розпізнавання і встановлення певних характеристик осіб та матеріальних об'єктів); ідентифікацію (встановлення тотожності особи або матеріального об'єкта за проявами загальної родової (групової) належності порівнюваних матеріальних об'єктів); визначення ситуації (явища, події або дії осіб) за залишеними матеріальними відображеннями; відтворення матеріальних об'єктів у їх первісному стані шляхом реконструкції (уявного образу) або реставрації (фізичного відтворення); профілактику; криміналістичну класифікацію (систематизація даних про осіб та матеріальні об'єкти у відповідних криміналістичних інформаційних системах).

Третій підрозділ першого розділу присвячений розгляду закордонного досвіду техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Дисертантом зазначається, що Німеччина має високі показники у сфері забезпечення кібербезпеки держави та протидії злочинності. Встановлено, що Федеральне бюро розслідувань здійснює розслідування кібератак у США. Крім того, у цій державі створено дієву систему інших органів, основними функціями яких є забезпечення кіберзахисту та протидії всім проявам кіберзлочинності.

Акцентовано на пріоритетах міжнародної політики ЄС у кіберпросторі, а саме: свобода та відкритість – принципи користування основоположними правами людини та громадянина у кіберпросторі; застосування законодавства ЄС у кіберпросторі в тій самій мірі, як і у фізичному світі; розвиток потенціалу кібербезпеки через співробітництво з міжнародними партнерами та організаціями, приватним сектором та громадянським суспільством.

Розділ 2 «Техніко-криміналістичне забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» містить три підрозділи, в яких розглядаються основні напрями й особливості такого забезпечення.

У підрозділі 2.1. дисертантом розглядаються проблеми визначення поняття та видів техніко-криміналістичних засобів, що застосовуються у досудовому розслідуванні злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. В цьому ж підрозділі дисертантом визначено види техніко-криміналістичних засобів, які використовуються під час досудового розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, а саме: апаратні засоби мобільної криміналістики (фірмовий планшет Cellebrite UFED Touch 2; MSABXR; апаратні засоби «chip-off» для зняття інформації з чипів пам'яті мобільних пристроїв); програмні засоби мобільної криміналістики («Мобільний криміналіст»; Magnet AXIOM; Belkasoft Evidence Center); апаратні блокиратори запису (Tableau T35U; Wiebitech Forensic Ultra Dockv 5); програмні засоби комп'ютерної експертизи (Magnet Axiom; Belkasoft Evidence Center; X-Ways Forensics); апаратні засоби відновлення даних (комплекси PC-3000 Express/ Portable/ UDMA/ SAS та інші технічні засоби компанії ACELab; R-Studio; UFS Explorer); відкрите спеціалізоване програмне забезпечення (Autopsy; Photorec; Eric Zimmerman Tools); дистрибутиви на основі Linux (SIFT– Linux-дистрибутив; KaliLinux).

В **окремому підрозділі** дисертантом розглядаються особливості застосування техніко-криміналістичних засобів при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

Наголошено на специфічних завданнях огляду місця події, серед яких: виявлення і вилучення документів та інформації з автоматизованих охоронних систем відеоспостереження й контролю доступу до електронно-обчислювальних машин; пошук, виявлення, огляд, фіксація і вилучення спеціальних технічних пристроїв, що призначені або пристосовані й запрограмовані для негласного отримання, знищення, копіювання чи модифікації або блокування комп'ютерної інформації.

Виокремлено окремі криміналістичні рекомендації щодо використання техніко-криміналістичних засобів при огляді комп'ютеру, що забезпечують виявлення і фіксацію точних часових характеристик його роботи, факт та зміст користування поштовими програмами, визначення кола кореспондентів. Наведено правила огляду різних носіїв інформації, способу їх пакування, транспортування і зберігання.

З урахуванням застосування техніко-криміналістичних засобів класифіковано місця проведення огляду: а) збереження й обробка комп'ютерної інформації, яка зазнала злочинного впливу (наприклад, у випадку незаконного втручання в роботу ЕОМ (комп'ютерів), їх систем чи комп'ютерних мереж); б) знаходження комп'ютерного обладнання, яке використовувалося при вчиненні злочину (при розповсюдженні комп'ютерного вірусу після незаконного проникнення в комп'ютерну мережу); в) збереження інформації, отриманої злочинним шляхом (при заволодінні комп'ютерною інформацією шляхом викрадення, привласнення, вимагання, шахрайства чи зловживання службовим становищем); г) порушення правил експлуатації ЕОМ, комп'ютерної системи або мережі; д) місця настання шкідливих наслідків.

Досліджуючи проблеми допиту під час розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку встановлено, що при підготовці та проведенні цієї слідчої дії основні труднощі слідчих пов'язані із спеціальною термінологією, вибором тактичних прийомів допиту, встановленням психологічного контакту.

Також цікавим і вкрай необхідним є розгляд в цьому розділі питань застосування техніко-криміналістичних засобів при проведенні окремих негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. *Цілком обґрунтовано автор встановив такі типові НСРД із застосування відповідного техніко-криміналістичного забезпечення: зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; спостереження за особою, річчю або місцем (візуальне спостереження); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи* – дає змогу виявити та зафіксувати сліди вчинення злочину; забезпечує збереження доказів, які, за наявною інформацією, можуть бути знищені до їх вилучення процесуальним шляхом; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу – фіксація факту перебування в певному місці та в певний час особи, яка користується радіоелектронним засобом чи іншим пристроєм, який випромінює радіохвилі й активований у мережі оператора рухомого (мобільного) зв'язку; аудіо-, відеоконтроль особи, спрямований на фіксацію поведінки, розмов і місця перебування осіб, яких підозрюють у скоєнні злочину; зняття інформації з електронних інформаційних систем, надає можливість отримати інформацію, розміщену особою у соціальних мережах, тематичних форумах; контроль за

вчиненням злочину здійснюється у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується втручання до ЕОМ (комп'ютерів) систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

Розділ 3 «Судові експертизи під час розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» містить три підрозділи.

Автор послідовно розкрив види та можливості судових експертиз під час розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

Заслуговує на увагу розгляд в окремому підрозділі експертиз комп'ютерної техніки і програмних продуктів та телекомунікаційних систем і засобів під час розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

Безсумнівним внеском є визначення місця експертизи комп'ютерної техніки та програмних продуктів у системі судових експертиз, та виокремлення її підвидів; запропонування трьох груп об'єктів експертиз комп'ютерної техніки та програмних продуктів. А саме об'єкти судової експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів класифіковано на три основних види: 1) апаратні об'єкти (персональні комп'ютери, периферійні пристрої до персональних комп'ютерів, мережеві апаратні засоби, інтегровані системи, будь-які комплектувальні зазначених об'єктів); 2) програмні об'єкти (системне і прикладне програмне забезпечення); 3) інформаційні об'єкти (текстові й графічні файли, аудіовізуальні (мультимедійні) дані та ін.).

У підрозділі 3.3 **«Оцінка та використання результатів судових експертиз під час розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку»** проаналізовано відповідні елементи процесу доказування з урахуванням специфіки висновків експертиз у досліджуваній категорії кримінальних проваджень.

Позитивним є розроблена пропозиція суб'єктам доказування при оцінці висновків експертиз, проведених під час розслідування злочинів у сфері електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, здійснювати: а) перевірку достатності наданих для експертизи об'єктів; б) вивчення якості об'єктів, що визначається відповідністю зразків для експертного дослідження досліджуваним об'єктам, належними способами їх вилучення, упакування, збереження, транспортування, правильності вихідних даних для експертного дослідження; в) перевірку доцільності, правомірності застосованих експертом методики, методів дослідження та їх наукової обґрунтованості; г) перевірку повноти проведених досліджень, встановлення всіх ознак об'єктів; д) перевірку правильності опису та інтерпретації встановлених

ознак об'єктів; е) перевірку наукової обґрунтованості проміжних і підсумкових висновків; є) визначення фахової компетентності експерта на підставі повного аналізу його висновку.

У висновках викладені основні підсумкові положення та пропозиції автора, що сформульовані в процесі даного дослідження. У них лаконічно відображені основні результати здійсненого наукового пошуку. Висновки здобувача наукового ступеня щодо визначення ним значимості даної праці для науки й практики вважаються цілком обґрунтованими, достовірними, відповідають суті розглянутих питань і відзначаються послідовністю та логікою викладених думок, що дає підстави для стверджень про можливість використання на практиці.

Зміст автореферату ідентичний основним науковим положенням і зробленим висновкам дисертації, а за формою та обсягом відповідає вимогам, які ставляться до такого виду наукових робіт. Зазначене дає підстави для позитивної оцінки праці.

Водночас, є потреба зупинитись на деяких дискусійних положеннях, які потребують врахування, уточнення, або ж можуть стати предметом дискусії під час обговорення цієї дисертації.

Вартими на висловлювання зауваженнями вважаю такі.

1. У вступі дисертації серед вчених, які на монографічному рівні розглядали питання протидії комп'ютерній злочинності та забезпечення цієї діяльності в кримінально-правовому, кримінальному процесуальному, криміналогічному та криміналістичному аспектах згадуються вітчизняні науковці Л. А. Безуглий, Л. В. Борисова, В. О. Голубєв, А. І. Журба, Н. В. Карчевський, Т. В. Коршикова, О. І. Мотлях, Л. П. Паламарчук, Д. В. Пашнєв, О. Д. Ричка, Н. А. Розенфельд, С. В. Шапочка, І. Р. Шинкаренко. Водночас, у підрозділі 1.1 дослідження, при розгляді стану наукових досліджень проблем техніко-криміналістичного забезпечення розслідування відповідних злочинів, не знайшов свого відображення аналіз дисертаційних робіт Л. В. Борисової, В. О. Голубєва, І. Р. Шинкаренка.

2. Серед емпіричної бази дослідження зазначено про результати вивчення та узагальнення 285 кримінальних проваджень про злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку у період 2016–2021 років. Бажаним було б окремі теоретичні положення дисертації підкріплювати посиланнями на конкретні кримінальні провадження.

3. У Розділ 2 дисертації автор розкриває особливості застосування техніко-криміналістичних засобів при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій (підрозділ 2.2) і окремих негласних слідчих (розшукових) дій (підрозділ 2.3). На жаль, поза увагою дисертанта залишились питання процесуального керівництва прокурором проведення зазначених слідчих (розшукових) дій, у тому числі їх техніко-криміналістичного забезпечення.

4. При розгляді видів експертиз під час розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем

та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (підрозділі 3.1) здобувач виокремлює традиційні судові експертизи: дактилоскопічні, трасологічні, фоноскопічні, економічні, технічні експертизи документів та деякі інші. Доцільним було б розглянути й ототожнення особи за ознаками зовнішності (фотопортретна експертиза), експертизу відеозапису, товарознавчу експертизу, лінгвістичну експертизу мовлення.

5. У зв'язку з тим, що у дисертаційній роботі міститься багато матеріалу щодо удосконалення методики розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, узагальнено типові помилки при призначенні судових експертиз, тощо, бажаним було б опублікування методичних рекомендацій з розслідування відповідних кримінальних правопорушень та впровадження їх у правозастосовну діяльність.

Зроблені зауваження, втім, носять у певній мірі дискусійний, уточнюючий і не суто принциповий характер, а у своїй сукупності не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та не перекреслюють вагомого доробку автора і не дають опоненту підстав для сумнівів щодо належних позитивних якостей цієї наукової роботи.

Текст дисертації і автореферату викладено у логічній послідовності, гідною державною мовою з дотриманням наукового стилю, що вказує на володіння дисертантом українською фаховою науковою термінологією, а зміст дисертації свідчить про її завершеність і самостійність здійсненого дослідження, його відповідність науковій спеціальності 12.00.09. Додатки до дисертації мають змістовне навантаження і використані за їх фактичним призначенням. Оформлення й обсяг дисертації, додатків та автореферату в цілому відповідає вимогам, що висуваються до таких наукових робіт. Проведене дослідження відповідає науковій спеціальності, за якою воно здійснено, а подана до захисту дисертація може вважатись самостійною працею, що містить раніше не захищені положення, в якій отримані нові науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати, котрі у їх сукупності вирішують наукове завдання та мають значення для удосконалення техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. В цілісній сукупності це видається можливим, вважати роботу конструктивним вкладом до теорії криміналістики, судової експертизи і практики судочинства.

На підставі викладеного вважаю, що подана до захисту дисертація Теплицького Б. Б. на тему *«Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку»* за своєю актуальністю, новизною постановки та вирішенням досліджених проблем, теоретичним рівнем та практичною корисністю, достовірністю та обґрунтованістю одержаних результатів відповідає вимогам

п. п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 з відповідними наступними змінами та доповненнями, що пред'являються до кандидатських дисертацій, а її автор Теплицький Броніслав Броніславович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

професор кафедри кримінального процесу
та криміналістики Навчально-наукового
гуманітарного інституту Національної академії
Служби безпеки України, доктор юридичних наук,
доцент, старший науковий співробітник,
заслужений юрист України **Ігор РОГАТЮК**

Підпис Рогатюка І.В. засвідчую:
Учений секретар
Національної академії Служби безпеки України
к.ю.н. Андрій Прозоров